

Fehér Ágota

A GYERMEKI ÉRDEKLŐDÉS ÉS SZEREPE AZ INTUITÍV-BELEÉLŐ MÓDSZER ESZKÖZTÁRÁBAN

A világ megannyi felfedezésre váró mozzanatot tartogat a gyermekek számára. Ha érdeklődésük mentén tárhatják fel mindezeket, úgy elköteleződésük segítséget nyújt abban is, hogy feladataikat elmélyültebben, minőségibb eredményességgel végezzék. Jelen kutatás során neveléstörténeti vonatkozásban tekintek a gondolatkörre, s arra keresem a választ, hogy a gyermekek érdeklődését, számukra a világ teljesebb megismerését hogyan támogathatja az intuitív-beleélő módszer. Kiemelten tekintek Nagy László munkásságára, annak szellemiségében gyökerező Új Iskola nevelési módjára, s ennek párhuzamaira a Debreceni Református Kollégium pedagógiai eszköztárában a 20. század első felében.

A kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának *Hitéleti képzések és a tehetséggondozás fejlesztése* című pályázata támogatja.

A gyermektanulmányozás (pedológia) szerepe Nagy László pedagógiai munkásságában

A 19. század végén egy új tudományág, a gyermektanulmányozás (pedológia) megszületése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a gyermekek legjobb képességeinek kibontakoztatása teljesebbé, tudatosabbá, egyúttal intézményesítetté válhasson.¹ Nagy László így nyilatkozott a terület fontosságára való ráismeréséről: „1895-ben új korszaka indult meg életemnek... Ekkor a *Kinderfehler* című folyóiratban kezembe került Lombroso Paulának egy gyermektanulmányi cikke. Ez [...] támasztotta fel tudományos érdeklődésemet a gyermektanulmányok iránt. [...] Új élethivatás alakult ki bennem. Láttam ezen tudomány nagy jelentőségét. Széles körben, s teljes erővel indult meg a munka, de kimondhatatlanul sok nehézség volt.”²

1900-ban szervezte meg a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot³, valamint elindította a *Gyermek* című folyóiratot, amelyek jelentős segítséget nyújtottak abban, hogy a gazdagodó és mélyülő ismeretrendszer megfelelő összegzésre, továbbadásra és ezzel továbbfejlesztésre is kerülhessen. Nagyban

¹ LOVAS Éva–KÖVI Zsuzsanna: *A magyar tehetséggondozás és -fejlesztés története, helyzete*, In: BAGDY Emőke–KÖVI Zsuzsanna–MIRNICS Zsuzsa (szerk.): *A tehetség kibontakozása*, Helikon, Bp., 2014. 58–70. (Továbbiakban LOVAS – KÖVI, 2014.)

² BALLAI Károly: *Nagy László élettörténete*, A Gyermek – Nagy László emlékére, 1932. 5–13. <https://core.ac.uk/download/pdf/51318828.pdf> [2024.04.02.]

valamint DONÁTH Péter: *Nagy László kényszerű számvetése*, Iskolakultúra, 2007/6–7. 134. https://epa.oszk.hu/00000/00011/00116/pdf/iskolakultura_EPA00011_2007_06_07_127-135.pdf [2024.04.02.]

³ A gyermektanulmányozási és tehetségvédelmi munkát Nagy László által létrehozott intézmény elnevezése az idő folyamán változott: Magyar Gyermektanulmányi Bizottság és Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság is volt. (TÓTH László: *A tehetséggondozás és kutatás története*, Didakt, Debrecen, 2013, 120.)

meghatározó volt a nemzetközi tapasztalatok következetes beépítése a magyar elméletalkotásba, a külföldi tanulmányutak közelebb hozták például a tankötelezettség nyomán megszületett képességmérések, intelligencia-vizsgálatok gyakorlati eredményeit is.

A pedagógiai-pszichológiai ismeretek már az 1910-es években rávilágítottak arra, hogy a gyermekek „összértelmessége”⁴ egyazon életkoron belül is jelentősen különbözik, nem lehet őket egyazon nevelésben és tanításban részesíteni. „Nem az a demokratikus nevelés, ha minden gyermek ugyanazt és ugyanúgy tanulja, hanem az, ahol az egyéni képesség és teljesítőképeség a mérvadó.”⁵ Mindenkitől csak a tőle telhető legjobb eredményt várhatjuk el. A Nagy László által alapított *Gyermek* című folyóirat 1919-ben *A magyar közoktatás reformtervezete* című írásában már a következő alapelveket emelte ki: az osztályrendszer merevségének megszüntetése; társadalmi és hatósági támogatás nyújtása; a gyermek egyéniségének figyelembevétele; egyéni képességek szerinti kiválogatás.⁶ Ezen elvek tehát mind az oktatás-nevelés rendszerének iránymutatójaként, mind az egyes gyermekek személyére hangolt pedagógusi figyelem és támogatás szerepének megerősítése szempontjából meghatározóak.

Ez utóbbi gondolatkör mentén Nagy László kiemelten építkezik a gyermekek spontán érdeklődésére, annak irányultságára a tanítás-nevelés folyamata fontos közvetlenül építkezzen. A pedagógusnak azért is fontos bátran támaszkodni a gyermek természetes érdeklődésére, mert ezáltal fejlesztheti őt a legeredményesebben. Az érdeklődés irányának felismerése a jellemfejlés szempontjából is lényeges,⁷ így üzeni a ma pedagógusai számára is komplex szerepét a gyermeki személyiség fejlesztésében.

A gyermekrajzok és a gyermeki érdeklődés kapcsolódása

Napjainkban már tudatosan is megtapasztalhatjuk a gyermekek rajzainak gazdagságát és közvetlen összefonódását gondolatrendszerükkel, érzelmi világukkal, összességében érdeklődésükkel. Nagy László korában mindez olyan további ráismerést hordozott, amelynek ugyancsak fontos szerepe van a téma mélységeinek pontosításában.

Nagy Lászlót kiemelten foglalkoztatta a gyermekrajzok által kifejeződő képességek kérdése, a gyermeki ösztönök és érzelmek, valamint ezek nyomán az érdeklődés megragadására legmegfelelőbb eszköznek találta.⁸ *Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából* című első nagyobb önálló munkája 1905-ben a terület szerepét megerősítve született. Legfontosabb gondolata a rajz mint nyelv felismerése.

⁴ TÓTH László: *A tehetség gondozás és kutatás története*, Didakt, Debrecen, 2013. [http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/A%20tehetseggondozas es kutatasi tortenete.pdf](http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/A%20tehetseggondozas%20es%20kutatasi%20tortenete.pdf) [2024.04.02.] (Továbbiakban TÓTH, 2013.)

⁵ LOVAS-KÖVI, 2014. 61.

⁶ In: LOVAS-KÖVI, 2014. 61.

⁷ TÓTH, 2013. 111.

⁸ RANSCHBURG Pál: *Nagy László mint gyermekpszichológus kutató*, A Gyermek – Nagy László emlékére, 1932. 23. <https://core.ac.uk/download/pdf/51318828.pdf> [2024.04.02.] (Továbbiakban RANSCHBURG, 1932.)

1922-ben rajzkiállítást szervezett kiemelkedő alkotásokból, s e tehetséges gyermekek rajzai bemutatásának is szerepe volt abban, hogy a képességek kibontakoztatásának pedagógiai eszköztárára irányítsa a figyelmet. 1926-ban egy második, az elsőnél is sokkal nagyobb szabású kiállítás következett, amely második kiállítás tudományos ülésszakkal volt egybekapcsolva. Ekkor született meg a tehetségek védőbizottsága, amelynek elnökségét a még mindig nagy tekintélyű Huszár Károly volt miniszterelnök vállalta el, aki a mozgalom igen lelkes híve, az országos tehetségvédelmi akció irányítója és vezetője lett Nagy Lászlóval szoros munkakapcsolatban.⁹ A konferencia nagy előadásai között találjuk Huszár Károlyét is *A tehetségvédelem állami és társadalmi megszervezése* címmel. Ez az előadás a magyar tehetségvédelmi mozgalom első szakaszának legkonceptiózusabb, teljes tájékozottságról tanúskodó, legdinamikusabb társadalmi, mozgalmi megnyilatkozása, hiszen nemcsak általánosságban és elvi szinten, hanem példaadóan vázolja fel egy átfogó szervezési koncepció szerkezetét is. Többek között központi vizsgálóbizottságot és minden tehetséges ifjú mellé „mentort” javasol. Beszédét így fejezi be: „Szabad utat a magyar tehetségnek itthon, az országban, szabad utat a tehetséges magyarságnak a nemzetek szellemi versenyében; ezért akarunk dolgozni, és ehhez kérjük a magyar társadalom támogatását.”¹⁰

A gyermeki érdeklődésről Nagy László nyomán

A gyermek érdeklődésének lélektana című, 1908-ban született művével és pedagógiai konzekvenciáinak levonásával Nagy László egyszersmind tantervelméleti koncepciójának fő tartópillérét is megépítette:¹¹

- ha az oktatás az érdeklődés mesterséges (didaktikai) hatásokkal történő irányítása, akkor nyilvánvaló, hogy a tantervnek olyannak kell lennie, hogy az így értelmezett oktatást biztosítani tudja;
- kiemelten szükséges a gyermeki aktivitás biztosítása, szintén a legszorosabb kapcsolatban van a gyermeki érdeklődés értelmezésével s az oktatásnak erre alapozott modern felfogásával.

Nagy László pedagógiájának egyik fő, jellemző vonása, a tanulói aktivitás kiemelése, a maga elvi megalapozását tekintve itt jelentkezik első ízben. A gondolatoknak olyan lényeges szerepe mutatkozott, hogy korábbi fáradozásai után 1909-ben engedélyt kapott az első pedagógiai lélektani laboratórium megszervezésére.

Munkássága nyomán egyre fontosabb szerepet kapott a pedagógiai tevékenységek lélektani megalapozása, különösen is a gyermeki életkori sajátosságok, az érzelmek, a motiváció és az érdeklődés nyomon követése.

⁹ HUSZÁR Károly: *A tehetségvédelem állami és társadalmi megszervezése*. In: OZORAI Frigyes – BÁLINT Antal (szerk.): *Tehetségvédelem és pályaválasztás, Az 1926. évi országos kongresszus naplója*, Bp., 1927. (Továbbiakban HUSZÁR, 1927.)

¹⁰ HUSZÁR, 1927. 54.

¹¹ ÁMENT Erzsébet: *Nagy László és tanítványa, Domokosné Löllbach Emma, az új iskola alapítója*, é. n. 303. http://real-eod.mtak.hu/9624/1/301-319_abszolut_pedagogusok_2021.pdf [2024.04.02.] (Továbbiakban ÁMENT, é.n.)

Módszertani felfogásában a legfontosabb tartópillér az érdeklődés és az életkor figyelembevételével együtt: „a cselekvés a gyerekek tényleges aktivitását jelenti az ismeretfeldolgozási folyamattól az alkalmazásig bezáróan és mindez együttműködő tanulói közegben. [...] a nevelőknek kell megkeresni az egyes tantárgycsoportokhoz, témákhoz kapcsolható cselekedtetési módokat, amelyek nem válhatnak öncélúvá. Így keletkezett az aktív tanulói munkáltatásból az alkotó munkára nevelés.”¹²

„Munka közben a tanuló alárendeli magát más valaki által kitűzött munkacélnek. Az »alkotás« folyamán pedig a tanuló maga szab önmaga számára célt és a megoldás tartalmi és formai módját maga határozza meg. Alkotásnak, sőt »mű«-nek nevezhetjük az ilyen produkciót, habár nem jelent kultúrértéket, az egész egyén szempontjából és lélektani meghatározás szerint mégis mű, mert az egyén sajátos ereje és szándéka hozta életre és benne személyiségének minősége formát öltött.”¹³

Jól érezhető tehát Nagy László szemléletében a gyermekben rejlő gondolatok, egyúttal készségek szabad kifejezésének elismerése, mindezen gondolataival pedig napjainkban is érvényes tehetségsegítő alapgondolatokat erősített meg korábban egyedi módon. Gondolataihoz kapcsolódóan kiemelendő az egyén „sajátos ereje és szándéka”, amelynek megragadása egyúttal üzeni számunkra, hogy a gyermek belső elköteleződése, közvetlen szándékos kifejezésvágya és formálási igénye kell kísérje az alkotások megszületését.

„Az alkotó munka nem a művészeti alkotások létrehozására irányul, nem elsősorban manuális munkaformát jelent, hanem minden olyan tevékenységet, amely problémát ad és annak megoldására aktivizálja a tanulót: vagyis arra készíti, hogy addigi ismeretei felhasználásával, teremtő fantáziájával új megoldásokat keressen. A tanításban az alkotó munkáltatás az ismeretszerzéstől az alkalmazásig tart és az egész intellektust fejleszti.”¹⁴ Mindebből érthetjük meg, hogy Nagy László és tanítványai a gyermekek testi és szellemi fejlődésének nyomon követéséhez kapcsolódóan a következő szempontokat tartották fontosnak figyelembe venni:

1. Figyelem. 2. Érdeklődés. 3. Felfogó- és megfigyelőképesség. 4. Fantázia. 5. Emlékezet. 6. Gondolkodás és kombináló képesség. 7. Ítéletei önállóak-e vagy szuggerálhatók? 8. A gondolat kifejezés önálló módjai: szóban, írásban, rajzban. 9. Esztétikai érzékének fejlettsége: felfogásban, alkotásban. 10. Érzelmi élete: elmélyülő-e vagy felületes? Érzelmek könnyen megindíthatók és állandóak-e? 11. Szociális és erkölcsi magatartása: önzés vagy szociális együttélés jellemzi-e? Munkában? Játékban? Van-e erkölcsi ítélete, önkritikája? Milyen az igazságérzete? 12. Akarati élete: a., Akarata könnyen vagy nehezen megindítható-e? (Elhatározási képesség.) b., Akarata kitartó-e, vagy lobbánékony? (Koncentráció a munkában.) c., Önálló akaratra törekvő-e? Kezdeményező-e? Önfegyelmzésre képes-e, kötelességtudó-e?¹⁵

¹² ÁMENT, é.n. 310.

¹³ Ua.

¹⁴ ÁMENT, é.n. 311.

¹⁵ ÁMENT, é.n. 312.

A gyermekek alkotásait rendszeresen kiállításszervező tevékenység is kísérté, amelyek ahhoz is hozzásegíthetik az egyént, hogy maga is közvetlenül szembenézhesen azokkal. Ezáltal is tudatosíthatja az alkotás megszületésének útját, így pedig további fejlesztési lehetőséget is megláthat abban.

A gyermeki öntevékenység biztosítására való törekvés nemzetközi szinten is fontosnak bizonyult: Nagy László egyik tanítványa, Domokos Lászlóné így írt a korabeli fogadtatásáról Londonból: „Igyekeztünk a tanmenetet magát a gyermekeket érdeklő és sokszor a gyermekek által választott témák köré építeni. [...] Nem könnyű így tanítani. Rákényszeríteni a tanítókat, hogy odafigyeljenek a gyermekekre... Elképzelhető, hogy az Új Iskola hagyománya még erre felé is beszivárgott.”¹⁶ E szemléletnek a gyermekekkel végzett közvetlen pedagógiai tevékenységek és a rájuk hangolt figyelem megerősítése mellett szerepe van abban is, hogy a kutatási módszerek között is megjelent a megfigyelő és a kísérletező módszer alkotó kombinálása.¹⁷

Nagy László a gyermeki érdeklődés alapvető értékességének kiemelésén túl figyelemmel fordult az életkori sajátosságok megragadása irányában is: a témára a fejlődéslélektan tükrében tekintett. A következő főbb szakaszokat határozza meg ebben:¹⁸

- érzéki érdeklődés: 2 éves kor előtt jellemző, az érzékszerveken keresztül gyűjtött, „érezékszerveket élénken és kellemesen foglalkoztató benyomások”¹⁹ szerepe kiemelt;
- szubjektív érdeklődés foka: 2–7 éves kor között, a tárgyak irányában kifejeződő érdeklődés megnyilvánulása, ám „nem az ő tárgyi jegyeiknél fogva, hanem azon viszonyból fogva, amelyben azon tárgyak a gyermek öntudatának szubjektív állapotaihoz állanak [...] a külső ingerek aszerint és oly mértékben támasztottak a gyermekben érdeklődést, amennyire képesek voltak benne külső és belső tevékenységet létrehozni: az értékelés tárgya tehát a tevékenységeknek nem a célja, hanem maga tevékenység mint ilyen”;²⁰
- objektív érdeklődés foka: 7–10 éves kor között egyre inkább a realitás nyomán, „az érdeklődést támasztó értékelések mindinkább a tevékenységek tárgyi tartalmából származnak”;²¹
- állandó érdeklődés foka: 10–15 éves kor között az érdeklődés a gyermek tevékenységeinek állandóbbá válásával, „tartalmilag és alakilag fejlettebb ... az egyéniség kialakulásával szorosan összefügg”;²²
- logikai érdeklődés foka: serdülő- és ifjúkorban „az egyén a személyek, tárgyak és jelenségek eszmei tartalma, a tapasztalatok belső összefüggése iránt érdeklődik”²³, amelyet magasabb rendű érzelmek kísérnek.

¹⁶ Id: ÁMENT, é.n. 304–305.

¹⁷ ÁMENT, é.n. 304.

¹⁸ NAGY László: *A gyermek érdeklődésének lélektana*, Tankönyvkiadó, Bp., 1982. (Továbbiakban NAGY, 1982.)

¹⁹ NAGY, 1982. 27.

²⁰ Uo. 32.

²¹ Ua.

²² Uo. 36.

²³ Uo. 38.

Az érdeklődésnek a személyiség fejlődésével való összefonódása rámutat tehát, hogy a közvetlen érzékszervi tapasztalásokat egyre inkább felváltja a személyiség belső feldolgozó munkája. A személyes kapcsolódás, érzelmi érintődés teljesebbé is teszi az érdeklődés belső mechanizmusait, egyúttal segíti annak mentén a képességek kibontakoztatását.

E folyamatok a pedagógusi kapcsolódás irányában is üzenetet hordoznak: „A tanítás: a gyermek kapcsolata a környező világgal. Ez a kapcsolat mesterséges, ha a tanítói erőszak hozza létre – természetes, ha a gyermeki kiválasztás (érdeklődés) az alapja. A tanítónak ezért tudnia kell, hogy a gyermek vonatkozása a világhoz milyen minőségű és milyen határok között mozog.”²⁴ Segítség is jelent tehát, ha a tanító elsősorban nem a saját elgondolásai szerint törekszik a gyermekek oktatására-nevelésére, hanem a legjobb tudását és belső szándékát a gyermeki személyiség felé érzékeny figyelemmel fordulva bontakoztatja ki hivatását. Ezáltal a gyermekek képességeinek magasabb szintjét is megtapasztalhatóbbá teheti: „Senki sem tudja, hogy ösztönös érdeklődése vagy értékelése miért vonja őt ebbe és nem más irányba. Ebben a tudattalan régióban dolgozik a teremtmény élet személytelen akarata. A tanító megértése akkor teljes, ha úgy vezet, hogy magát vezetteti ezektől az erőktől.”²⁵

Az intuitív-beleélő módszer

Nagy László tanítványai, Domokos Lászlóné és Blaskovich Edit munkássága mesterük személyre hangolt pedagógusi figyelmének szerepén, s ennek üzenetein túl további tanulságokat is kiemelt. Rámutatnak, hogy a gyermekek a világot nem elsősorban az értelmükkel, hanem közvetlen érzéseik, megéléseik, megérzéseik által fedezik fel, ismerik meg – e gondolataikkal pedig az ún. intuitív-beleélő módszer gyökereit alapozták meg.

Ha a pozitívizmus szemléletét tekintenénk alapul, az „az anyaghoz láncolt természettudomány módszereivel csak részeket, sohasem az egészet világítja meg”.²⁶ Az objektivitásra törekvés akadályoz²⁷, ám amennyiben engedjük, hogy a gyermeki megismerést az intuíción és a beleélés kísérje, úgy mindez „a teremtmény, az új gondolat, a felfedezés, a művészi alkotás forrása”²⁸ lehet, vagyis az értelmi megismerési módon túli vonatkozásai is megmutatkozhatnak.

A valóság az értelmi megismerés határán túl kezdődik, az intuíción pedig lehetőséget nyújt az elmélyülésre, a dolgok belső mélyére tekintésre. Ezáltal az ember nemcsak megérti, hanem teljesebb módon meg is éli a történeteket, jelenségeket, így komplexebb ismeretekhez, felfedezésekhez juthat el. A logikai

²⁴ DOMOKOS Lászlóné: *Nagy László jelentősége a pedagógiában*, A Gyermek – Nagy László emlékére, 1932. 45. (Továbbiakban DOMOKOS, 1932.)

²⁵ DOMOKOS, 1932. 48.

²⁶ DOMOKOS Lászlóné–BLASKOVICH Edit: *Alkotó munka az Új Iskolában*, Magyar Gyermektanulmányi és Nevelésügyi Társaság, Bp., 1934. 75. (Továbbiakban DOMOKOS–BLASKOVICH, 1934.)

²⁷ SIMONFI Zsuzsanna: *Az intuíción pedagógiai megközelítése*, Doktori disszertáció, ELTE, Bp., 2009. 189. https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45483/Kd_11437.pdf?sequence=1&isAllowed=y [2024.04.02.] (Továbbiakban SIMONFI, 2009.)

²⁸ DOMOKOS–BLASKOVICH, 1934. 76.

összefüggések leginkább korlátot jelentenek, s a lélek mély rezdüléseihez nem vezetnek el, míg az intuitív azonosulás a mély lényegig segít.²⁹

Mivel a gyermeki lélek, a gyermeki megismerés kevésbé intellektuális, így közelebb juthat hozzá a nevelő is, ha engedi intuitív megmutatkozásait. A benyomás egésze az érzelmi világával együtt teljesebb teremtő képzelethez, alkotásokhoz is segít, fontos tehát alkalmat adni a felfedezésre, benyomások mentén elmélyülésre, a megtanultak művészi kifejezésére.

Ha a zárt gondolatrendszert az intuíció kiteljesítheti, az a „beleérződés”³⁰ által a szellemi tartalom megérzéséhez is elvezet, mindez pedig leginkább a 13–14 évesek világához áll közel, s különösen az irodalom és a történelem tanítása során hasznosítható. A tanítónak fontos a gyermekek lelkében „érzékeny felületeket”³¹ teremteni, amelyek további benyomások szabad megéléséhez is közelebb segítenek, valamint az azonosulás folyamatával is teljesebbé teszik az érzelmi bevonódást.

A gyermek aktív részesévé válik a megismerésnek, s így a megértése is teljesebb, mélyebb akár egy irodalmi alkotás szereplőjének bőrébe bújva, akár történelmi események emlékhelyeit felkeresve tanulmányi kirándulás során, vagy gyűjtőmunkát végezve egy-egy téma értékeinek megragadásán keresztül, illetve ünnepélyek alkalmain közelebb érezve magát az adott eseményhez. Élmények elmélyítése közelebb segít irodalmi, történelmi alakok helyzetének átéléséhez, az adott történet mélyének értelméhez, üzeneteihez egyaránt. A fogalmazástanításban különösen is szerepet kapott a beleélés, a beleélő fantázia szerepe.

A humán tárgyakon túl a természet működésének, jelenségeinek mélyebb értelmét is közelebb élhetik át pl. egy növény fejlődését megfigyelve, vagy kiállítás rendezve a gyermek által felfedezett, megosztott tárgyakból, illetve tematika mentén. Mindezek újabb belső értelmezéseket segítenek meglátni, amellyel további teljesség élhető meg a világ rezdüléseihez közelebb érkezve. A gyermeki alkotások is a kézügyesség fejlesztésén túl a mélyebb megértés előmozdítóivá válnak.

Az intuitív-beleélő módszer tudatos pedagógiai alkalmazása 1925-től erősödött meg, ekkortól a megismerés intuitív erői közvetlen szerepet kaphattak, s a közösség értékévé is válhattak: „az intuitív erők tana a legfontosabb alapelvek közé”³² került. Mindez a spiritualitás nevelési értékek közé bevonását ugyancsak megerősíthette, amelynek a gyermekek lelki életének formálásában, többek között áhítatok, egyházi ünnepek mélyebb megélésében is szerepe lett. „Az intuíció felé fordulás ... a transzcendensre irányulás mozdulata [is] volt”,³³ amely „oltalmat”³⁴ is biztosít az emberi megismerés számára. Domokos Lászlóné és Blaskovich Edit szavaival: „Az intellektuális kor nevelési jelszava volt:

²⁹ SIMONFI Zsuzsanna: *Szakraális mozdulat a reformpedagógiában*, In: SANDA István Dániel – SIMONFI Zsuzsanna (szerk.): *Nevelés a szakralitás dimenziójában*, Gondolat, Bp., 2011. 121. (Továbbiakban SIMONFI, 2011.)

³⁰ Uo. 125.

³¹ Uo. 124.

³² Uo. 132.

³³ SIMONFI, 2009. 189.

³⁴ Uo. 192.

tudni, hogy legyőzzük a világot és magunknak jó helyet biztosítsunk benne. A spirituális kor jelszava: legyőzni magunkat, hogy eszközei lehessünk az isteni tervnek a világ és embertársaink szolgálatában.”³⁵

Kutatásom során az intuitív-beleélő módszer megmutatkozását vizsgálok a Debreceni Református Kollégium oktató-nevelő tevékenységeiben. Jellegetes példákat mutatok be az intézmény értékes gyakorlatából, a 20. század első feléhez kapcsolódó intézményi Értesítőkre építve.³⁶

Az intuitív-beleélő módszer megmutatkozásai a Debreceni Református Kollégiumban

Önképzőkörök mint jó gyakorlatok

A Kollégium önképzőköri tevékenységei igen sokrétű, gazdag múltra tekintenek vissza, lehetőséget nyújtva a diákok érdeklődési köre szerinti elmélyült ismeretgyűjtésre, képességeik kibontakoztatására. A tanórán kívüli alkotómunka eleinte Főgymnasiunai, majd Arany János Önképzőkör néven elsősorban az irodalmi és nyelvi terület irányában biztosított elmélyülést, majd specifikus szakterületi csoportosulások, szakosztályok gyarapodtak az 1920-as évektől. Alapjaiban nyolcosztályos gimnáziumi rendszerben a 7–8. osztályos diákok vehettek részt e tevékenységekben, majd az 1931/1932. tanévtől ún. Kis Önképzőkör is szerveződött a fiatalabbak, 5–6. osztályosok kapcsolódásának támogatásával. Mindezzel is kifejeződött: az egyéni érdeklődés mentén való elmélyülés lehetősége már fiatalabbak számára is értéket jelent.

A diákok legkülönbözőbb témakörökben pályaműveket készíthettek. Mindezekben irodalmi alkotásokon túl tudományos kérdéskörök megvizsgálására is lehetőségük nyílt, amely különböző témaszálak mentén való elmélyülést igényelt, így azokban ismereteik gyarapítását, komplexebbé válását, akár új összefüggésekre való rátalálásukat segítette. Egyre többféle műfajban bontakozhattak ki, többek között pl. felolvasás, szavalat, szabad előadás, vita, vetített képes előadások, természettani értekezések, műfordítások, útibeszámolók formájában.

Kiemelt értéke az önképzőköri tevékenységeknek a minőségi közösségi jelleg, az egymás irányában kifejtett fejlesztő erőforrások, új inspirációk nyújtása, amely a diákok jobb tanulmányi eredményességéhez is közvetlenül járult hozzá: a Kollégiumban „a nagyobb diákok úgy tudták vezetni a kisebbeket, hogy egyszerre tették fontossá számukra a hitbeli és a tudásbeli előrelépést”.³⁷ Az intézmény református szellemisége egyszerre jelentette a bibliai értékek mentén

³⁵ DOMOKOS–BLASKOVICH, 1934, 177.

³⁶ Jelen tanulmányban feldolgozott intézménytörténeti időszakban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma nyolcosztályos gimnázium volt. Forrás: GYŐRI L. János: *Történeti áttekintés*, In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012) Iskolatörténeti tanulmányok*, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 13–304.

A Gimnáziumi Értesítők forrása: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_debrecen_reformatus_fogimnazium/

³⁷ NÉMETH Tamás: *A vallásitanítás története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012) Iskolatörténeti tanulmányok*, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 326.

való elköteleződés, valamint a tudás, az ismeretek gyarapításának támogatását, az egymás felé fordulás, a közösségi alkotó légkör megteremtését. Mindez abban is megmutatkozott, hogy az önképzőkori pályamunkák értékelését sajátos bírálati rendszer kísérte: egymás számára közvetlen visszajelzéseket nyújtottak a tagok a pályaművek értékeiről és lehetséges fejlesztési-fejlődési vonatkozásaikról, továbbá az 1935/1936. tanévtől a bírálatok kidolgozottságát, értékességét is bírálati folyamat kísérte, ezáltal további precizításra, elmélyülésre, értékes visszajelzések nyújtására serkentve az érintetteket.

Gyűjtőmunkák

Az intuitív-beleélő módszer kiemelten tekint a gyűjtésekre, mint az elmélyülés újabb megmutatókövetési területeire. A Debreceni Református Kollégiumban többféle gyűjtőmunkára kaptak biztatást a diákok, ezek között jelentős a néprajzi gyűjtések kutatási értéke: a Táj- és Népkutató Szakosztály (1939/1940-től működött) írt ki pályázatokat a magyar népi világ értékeinek feltárása, megbecsülése témájában a diákok számára:

- gyűjthetőek voltak a népi élet tárgyai – pl. kenderfonás eszközei, fényképsorozat a kovácmesterségről;
- a szellemi néphagyomány – népnyelvi szókincs, nyelvjárási értékek gyűjtése, pl. szavaink a lóról, rétközi mesék, hajdúnánási népballadák, hortobágyi juhászanekdoták gyűjtése. Kapcsolódó pályaművek pl. Téli falusi összejövetelek, Verbunkos rigmusok.

A diákok körében a néprajzi gyűjtések lehetőségét szíves fogadtatás kísérte, már az első tanévben a Gimnáziumi Értesítő a következőképpen számol be tevékenységeikről: „A falusi fiúk örömmel fogadták a munkatervet, és már a karácsonyi vakációban hozzáláttak a kutatáshoz.”³⁸ Az intuitív-beleélő módszer a néprajzi gyűjtések vonatkozásában tehát igazán értékes lehetőséget biztosított az érdeklődés mentén újabb személyes megszólítódás megélésére, s annak mentén elkötelezett kutató tevékenységek végzésére.

A munkálatok sokszínűségét jelzik a tárgyi emlékek gyűjtésén túl fotódokumentációk és a szellemi alkotások megbecsülése, azokra építve további elemző munkák készítése. A komplexitást kifejezi az 1940/1941. tanévtől Csúry Bálint nevét felvett szakosztály munkaprogram: „1. A magyar táj- és népismeret alapjainak elsajátítása. 2. Önálló gyűjtő- és kutatómunka. 3. A magyar népi műveltség terjesztése és népszerűsítése. E hármas munkatervnek megfelelően a tagok előadást tartottak a magyar föld- és népismeret kérdéseiről, felkészültek a kutatómunkára, gyűjtőmunkájukról beszámoltak, népdalok tanulásával, népi játékok előadásával pedig a magyar népi műveltség kiváló alkotásainak és gyöngyszemeinek népszerűsítését munkálták. A Szakosztály tevékenységének javarésze nem az összejöveteleken zajlott le, hanem a szorgalmasan és lelkiismeretesen végzett gyűjtésben, a gyűjtés feldolgozásában és rendszerezésében. Az összejöveteleken munkájuk eredményét mutatták be a tagok, az egyes vitás

³⁸ Gimnáziumi Értesítő 1939/1940, 50.

kérdéseket beszéltek meg, kedves, meghitt hangulatban. A tagok örömmel végezték a feladatot.”³⁹

Mindemellett „az ország iskolájaként”⁴⁰ is nevezett intézményben megvalósultak gyűjtések szegénysorsú diáktársak számára (füzetek, könyvek), gyermekotthon számára (ruhák, játékok), valamint tanyamisszió keretében tanyai iskolák gyermekeinek.

Természettudományi diákkutatások

Az Arany János Önképzőkörön belül Természettudományi Szakosztály, valamint Ifjúsági Madárvédő Egyesület is működött. Kiemelten tekintettek a természet értékeinek védelmére: többek között faültetés, növénycsemeték, madáretetők gondozása, „madárkarácsonyfa”, állatvédelmi gyermeknapár készítése kapcsolódott tevékenységeikhez. A Gimnáziumi Értesítő megfogalmazásában célja „nem csupán a madárvédelemnek, hanem általában a természetvédelemnek és állatvédelemnek a terjesztése és gyakorlása”.⁴¹

A diákok számára közvetlenül a teremtett világ értékeinek védelmét kifejező munkálataikon túl pályaművek keretében is lehetőség nyílt élményeik, új ismereteik feldolgozására, azok mentén való elmélyülésre. Dolgozataik címei voltak pl. *Miért kell az erdőket védeni, ápolni és szaporítani? Tavaszi megfigyeléseim a madarakon és a növényeken, A növények virágzása és a vonuló madarak érkezése az idei tavaszon, A gólya és a magyar ember* (1929/1930).

A teremtett világ védelme iránti elköteleződés a diákok számára további elmélyülési lehetőséget jelentett a hulladékmentés, takarékoság jegyében: Diákkaptár szerveződött számukra, a megóvott hulladék hasznosításához kapcsolódó ötletversennyel kiegészítve. Mindez újabb lehetőséget tartogatott az egyéni átgondolásokra, mélyebb és többoldalú megismerésre, egyúttal a kreativitás kibontakoztatására. Az 1939/1940. tanévi Gimnáziumi Értesítő beszámolásával: „Az ifjúság körében nagy lelkesedéssel indult meg – a tisztikar buzgalma folytán – a hulladékanyagok gyűjtése. [...] A Diákkaptár Szövetség ötletversenyén ... a győztes, sok életrevaló, gyakorlati eszmét és gondolatot tartalmazó dolgozatával.”⁴²

A földrajz szakterülete irányában való további elmélyüléseknek kiváló terét nyújtották tanulmányi utazások. A Debreceni Református Kollégium értesítői rendszeresen beszámolnak a magyarság értékeinek megbecsülését is magukban hordozó Kárpát-medencei utazásokról, valamint az antik kultúra mélyebb megismeréséhez kapcsolódó olaszországi kirándulásokról. Mindezek „a sokoldalú okulás gazdag forrásai”,⁴³ további új ismeretekkel való gyarapodás lehetőségeit hordozták magukban.

³⁹ Gimnáziumi Értesítő 1940/1941. 53.

⁴⁰ Bölcskei, Id: GYŐRI L. János: *„Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek ... világosító lámpása.” A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, 2006. 7.

⁴¹ Gimnáziumi Értesítő 1939/1940. 57.

⁴² Gimnáziumi Értesítő 1939/1940. 59–60.

⁴³ Gimnáziumi Értesítő 1926/1927. 7.

Ünnepélyek értékei

Az intézmény életében rendszeres alkalmakat jelentettek az ünnepségek, amelyek mind a magyarság történelmi eseményeinek és nagy alakjainak megbecsülését, mind az egyházi ünnepek megélésének alkalmait jelentették. Az intuitív-beleélő módszer e rendezvényekhez ugyancsak közvetlenül kapcsolódik, hiszen számos vonatkozásban megszólítja a diákokat: sor került többek között színelőadásokra, közvetlenül a diákok által alkotott művekre építve, pl. 1908/1909. tanévi Madách-ünnepélyre Karácsony Sándor drámai költeménye: *Ádám mint gimnazista*. A honalapítás emlékére szervezett 1907/1908. tanévi díszgyűlésen Árpád a pusztaszeri ünnepen című előadás ugyancsak az ő tollából született.

Az 1939/1940. tanévben a nemzeti múlt megbecsüléséhez kapcsolódóan a diákok különösen is nagyszabású történelmi előadással készültek *A magyar múlt dalban, versben* címmel. A tanévi Gimnáziumi Értesítő erről az alkalomról a következő gondolatokkal számol be: „Az ifjúságnak nagy hitvallástétele volt ez az ünnepély a nemzet múltjának, ősi kultúrájának megbecsüléséről. Megidéztük ebben ezeréves kultúránk szellemét, a magyar költészet zene, tánc örökké friss szépségeit, ápolni akarván e nehéz sorsdöntő időben nemzeti öntudatunkat és szolgálni a szebb, boldogabb magyar jövőnek.”⁴⁴

Egyháztörténeti vonatkozásban kiemelt többek között az 1908/1909. tanévi Kálvin-ünnepély, s további neves alkotók, kutatók munkássága is lehetőséget nyújtott ismeretekben és készségekben való gyarapodásra. Az ünnepségek a diákság lelki összetartozását erősítették az adott tematikára hangolódáson túl további értékét jelenti a kórus és hangszeres zeneművek előadása, amelyek a szellemiség elmélyítését, teljesebb megerősítését is szolgálták.

Az egyházi ünnepek a hitre nevelés vonatkozásában további értékekkel gazdagították az intézmény nevelőmunkáját, az egyházi év ünnepeinek közös megélésére, a tanárok és a diákok közös lélekből született imájára, lelki gyakorlatok és reggeli áhítatok alkalmaira lehetőséget nyújtva. A Debreceni Református Kollégium Ifjúsági Gyülekezetének különösen is értéke volt az intézmény tehetséggondozó tevékenységeiben: bibliamagyarázatok, közös imádságok, vallásos költemények szavalása, meghívott előadókkal való közös témafeldolgozások, hálaünnepélyek pályaművek felolvasásával (pl. *A jóltevők*) mind gyarapították a lelki életet.

Az intuitív-beleélő szemlélet megsegítette ezt a teljessé tételt a nevelőmunkában, hiszen az egyénre úgy tekintett, mint etikai és morális hitvallásában a közösségnek élő személyre, s a tanító kísérése is azáltal válhatott teljessé, ha úgy vezetett, hogy mindeközben saját magát is vezettette, hivatását a bibliai értékek szellemiségében végezte.⁴⁵ „A gyermek-szolgálat: Isten-szolgálat”,⁴⁶ lényegét adja: „legyőzni magunkat, hogy eszközei lehessünk az isteni tervnek a világ és embertársaink szolgálatában”⁴⁷

⁴⁴ Gimnáziumi Értesítő 1939/1940. 45.

⁴⁵ DOMOKOS, 1932. 45–48.

⁴⁶ SIMONFI, 2009. 162.

⁴⁷ DOMOKOS–BLASKOVICH, 1934. 177.

Összegezés

A diákok érdeklődési területei szerinti ismeretátadás és -elsajátítás alapjaiban segíti elmélyülésüket témakörök, szakterületek mentén, az intuitív-beleélő módszer pedig további támogatást jelent bevonódásuk, kutatásaik, minőségi eredményességük elérésében. Az oktatási-nevelési intézmények célja a diákok legjobb képességeinek kibontakoztatása, amelynek nemcsak egyéni tanulmányi előmenetelük szempontjából, hanem a közösségi szellemiség megerősítésében egyaránt értéke van. A Debreceni Református Kollégium évszázadokon át sokak kibontakozását segítette, s ehhez széles körben „változatos és nívós”⁴⁸ önképzőkori tevékenységekhez, kutatási-elmélyülési alkalmakhoz kapcsolódhattak a diákok.

Az érdeklődés témája napjainkban is lényeges kutatási területet jelent, hiszen kifejezi, hogy a diákokban megfogalmazódó pozitív kapcsolódás a világ eseményeihez, helyzeteihez több vonatkozásban húzóerőt jelent számukra: közvetlenül szolgálja figyelmük, emlékezeti és gondolkodási folyamataik fejlesztését, s ezáltal tudásrendszerük bővítését. Mindez segítséget jelent az egyéni, személyes megszólítódásuk elmélyítésében, kitartásuk az érdeklődési terület irányában pedig szintén minőségi eredményességüket támogathatja, további lelki erőforrásaik megélését teszi lehetővé. „A kíváncsiság nyomozásra sarkall, bevonódunk, vagy éppen kiterjesztjük önünket azzal, hogy új információkat és tapasztalatokat gyűjtünk. [...] A fenntartott érdeklődés, exploráció hosszabb távon is növeli az egyén tudáskészletét, amely tartós forrásként szolgálhat”⁴⁹ a későbbiekben is számára, személyes fejlődésének forrását nyújtja.

Irodalom

- ÁMENT Erzsébet: *Nagy László és tanítványa, Domokosné Löllbach Emma, az új iskola alapítója*, é.n. 301–319. http://real-eod.mtak.hu/9624/1/301-319_abszolut_pedagogusok_2021.pdf
- BALLAI Károly: *Nagy László élettörténete*, A Gyermekek – Nagy László emlékére, 1932. 5–13, <https://core.ac.uk/download/pdf/51318828.pdf>
- DOMOKOS Lászlóné: *Nagy László jelentősége a pedagógiában*, A Gyermekek – Nagy László emlékére, 1932. 37–53. <https://core.ac.uk/download/pdf/51318828.pdf>
- DOMOKOS Lászlóné–BLASKOVICH Edit: *Alkotó munka az Új Iskolában*, Magyar Gyermektanulmányi és Nevelésügyi Társaság, Bp., 1934.
- DONÁTH Péter: *Nagy László kényszerű számvetése*, Iskolakultúra, 2007/6–7. 127–135. https://epa.oszk.hu/00000/00011/00116/pdf/iskolakultura_EPA00011_2007_06_07_127-135.pdf

⁴⁸ Gimnáziumi Értesítő 1930/1931. 46.

⁴⁹ REINHARDT Melinda: *Miért hasznosak a pozitív érzelmek iskolai környezetben? A pozitív pszichológia hozzájárulása pedagógiai kérdésekhez*, Iskolakultúra, 2009/9. 24–45. http://real.mtak.hu/58062/1/9_EPA00011_iskolakultura_2009-9.pdf [2024.04.02.]

- GYŐRI L. János: *Történeti áttekintés*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012) Iskolatörténeti tanulmányok*, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 13–304.
- GYŐRI L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélységnek ... világosító lámpása.” *A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, 2006.
- HUSZÁR Károly: *A tehetségvédelem állami és társadalmi megszervezése*, In: OZORAI Frigyes–BÁLINT Antal (szerk.): *Tehetségvédelem és pályaválasztás, Az 1926. évi országos kongresszus naplója*, Bp., 1927.
- LOVAS Éva–KÖVI Zsuzsanna: *A magyar tehetséggondozás és -fejlesztés története, helyzete*, In: BAGDY Emőke–KÖVI Zsuzsanna–MIRNICS Zsuzsa (szerk.): *A tehetség kibontakozása*, Helikon, Bp., 2014. 58–70.
- NAGY László: *A gyermek érdeklődésének lélektana*, Tankönyvkiadó, Bp., 1982.
- NÉMETH Tamás: *A vallásitanítás története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012) Iskolatörténeti tanulmányok*, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 307–344.
- RANSCHBURG Pál: *Nagy László mint gyermekpszichológus kutató*, *A Gyermek – Nagy László emlékére*, 1932, 19–36.
<https://core.ac.uk/download/pdf/51318828.pdf>
- REINHARDT Melinda: *Miért hasznosak a pozitív érzelmek iskolai környezetben? A pozitív pszichológia hozzájárulása pedagógiai kérdésekhez*, *Iskolakultúra*, 2009/9. 24–45.
http://real.mtak.hu/58062/1/9_EPA00011_iskolakultura_2009-9.pdf
- SIMONFI Zsuzsanna: *Szакrális mozdulat a reformpedagógiában*. In: SANDA István Dániel–SIMONFI Zsuzsanna (szerk.): *Nevelés a szakralitás dimenziójában*, Gondolat, Bp., 2011. 97–166.
- SIMONFI Zsuzsanna: *Az intuíció pedagógiai megközelítése*, Doktori disszertáció, ELTE, Bp., 2009. <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu>
- TÓTH László: *A tehetséggondozás és kutatás története*, Didakt, Debrecen, 2013. http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/A%20tehetseggondozas_es_kutatas_tortenete.pdf

Abstract

THE ROLE OF CHILDLIKE INTEREST AND THE INTUITIV-INTROSPECTIVE METHOD

The world has so much for children to discover. If they can explore them through their interests, their engagement will also help them to carry out their tasks in greater depth and with higher quality results. In this research, I look at the cycle of thought in the context of the history of education, and seek to answer how the intuitive-introspective method can support children's interest in and fuller knowledge of the world. I focus on the work of László Nagy, on the New School educational method rooted in his spirit, and its parallels in the pedagogical tools of the Reformed College of Debrecen in the first half of the 20th century.